

VALIES

“denken over en werken aan een duurzame wereld.”

Inspiratiekaarten

Aan de slag met EDO in de praktijk

... is leren **denken over** en **werken aan**

op school leerlingen en leraren
uitrusten met competenties
om bewuste keuzes te maken
in functie van een leefbare wereld

(Uit: de vlag en de lading, LNE)

“denken over en werken aan een duurzame wereld.”

- Actie willen ondernemen
- Actiemogelijkheden (her)kennen
- Geloven in eigen kunnen
- Geloven in effect van de actie

Actiegericht

- gekoppeld aan de leefwereld van de leerling
- betrokken bij een reëel probleem
- handelingen verkennen, bedenken en uittesten

Samen

- partnerschappen inzetten
- diversiteit leerlingen inzetten
- in dialoog
- diverse emoties en waarden opzoeken

Onderzoekend

- kritisch denken
- systeemdenken
- duurzaamheidsbril (3 P's/ SDG's)

Wat is het?

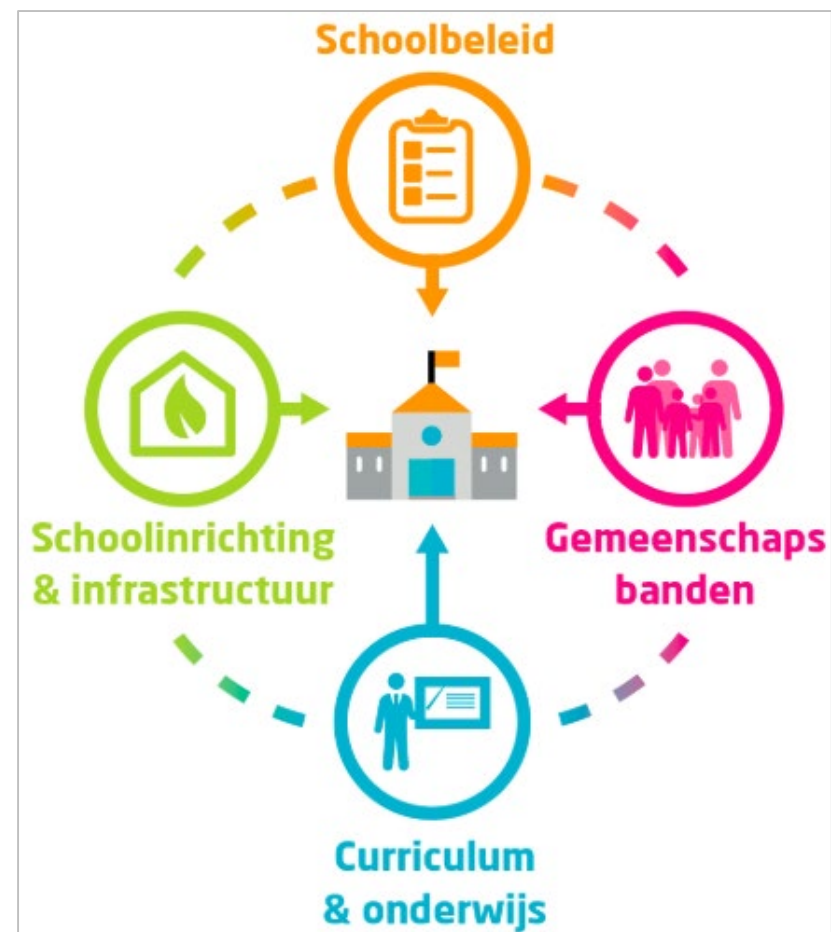
‘Whole school’ biedt een context om actief burgerschap en participatief vermogen te ontwikkelen die de complexiteit van de sociale, economische, politieke en milieudimensies van duurzame ontwikkeling omvat.

Losstaande leeractiviteiten dragen moeizaam bij tot een duurzame houding bij de leerlingen. Ze zorgen voor weinig kansen om te onderzoeken, en hebben weinig ruimte om handelingen/ acties uit te proberen en te evalueren op impact. Vaak blijven het ‘ver van ons bed show’ activiteiten die weinig aansluiting vinden bij een reëel probleem en de actualiteit van de jongeren.

Zie inspiratiekaart met infographic ‘whole school approach’.

Aanpak

Op school worden er heel wat beslissingen genomen + er zijn heel wat actoren om rekening mee te houden. Er zijn heel wat opportuniteiten om samen met leerlingen en collega’s te leren! Dit biedt mogelijkheden om diverse leerinhouden met elkaar te verbinden en talentgericht samen school te maken. Bv. Bij een nieuwe aankoop van stoelen kunnen leerlingen de materialen onderzoeken op duurzaamheid. Of: naschoolse opvang kan samengaan met workshops met en door senioren. Of: anderstalige nieuwkomers kunnen met leerlingen in dialoog gaan gekoppeld aan de lessen Nederlands.

VALIES WHOLE SCHOOL APPROACH

Leerlingen leren over duurzame ontwikkeling en wereldburgerschap om de wereld waarin ze leven te leren begrijpen.

Door schoolmoestuinen leren leerlingen over gezond eten en bouwen ze een emotionele band op met de natuur.

Educatie is de beste tool voor bewustwording rond klimaatverandering.

Als school relaties leggen met de maatschappij en de uitdagingen die er plaatsvinden.

Leerlingen, ouders, leerkrachten, directie, schoolmanagement en de buurt kun je betrekken bij beslissingen op school.

De 'whole school benadering' brengt samen: wat we leren, hoe we leren, extra activiteiten, professionalisering van de leerkracht, besluitvormingsprocessen, infrastructuur, de buurt, de gemeenschap.

Mensenrechten
Discriminatie
Gendergelijkheid
Pesten

zonnepanelen

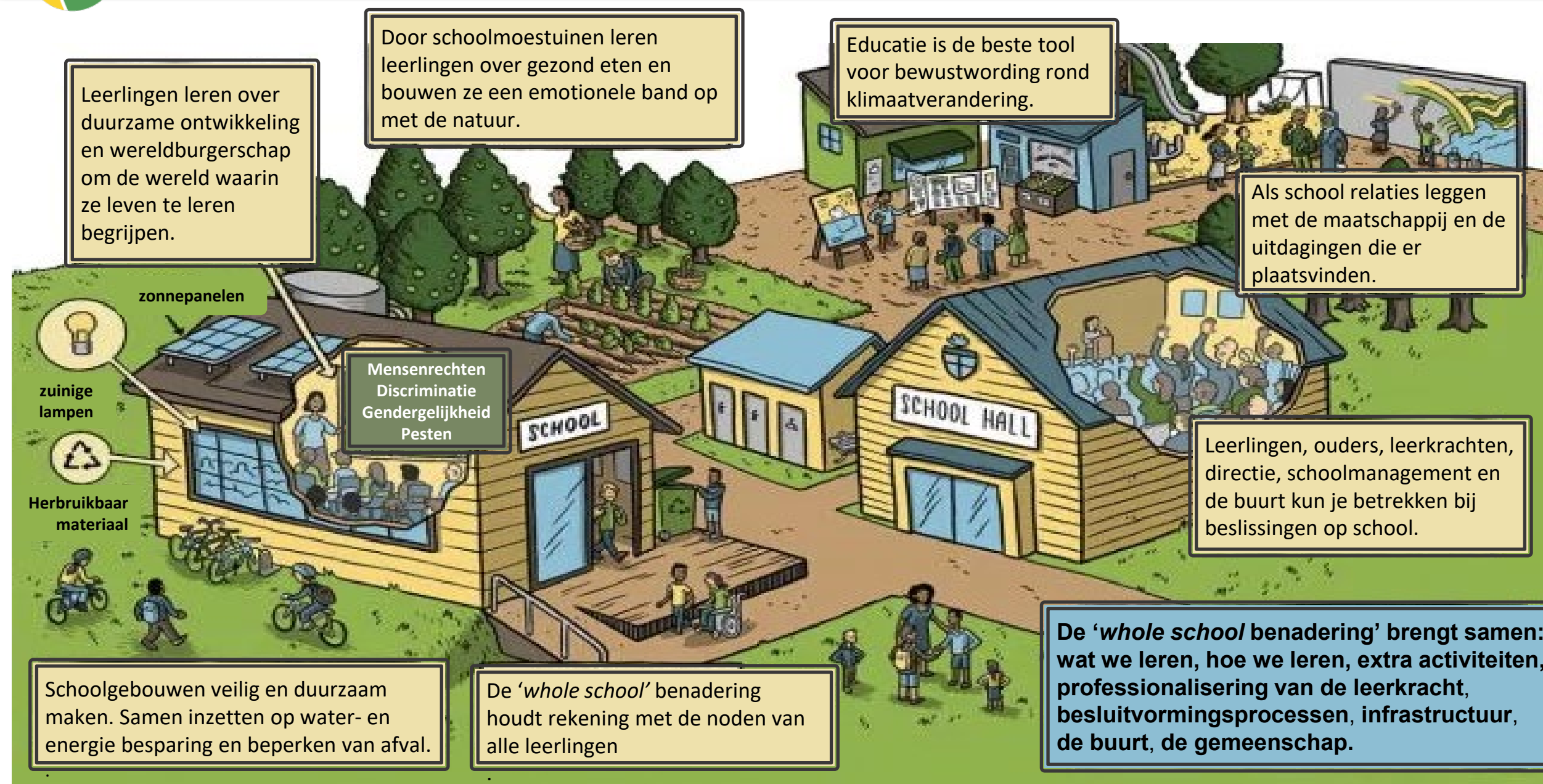
zuinige
lampen

Herbruikbaar
materiaal

Schoolgebouwen veilig en duurzaam maken. Samen inzetten op water- en energie besparing en beperken van afval.

De 'whole school' benadering houdt rekening met de noden van alle leerlingen

Wat is het?

Het EDO- onderwijsarrangement is een manier om je eigen lespraktijken te ontwikkelen en te evalueren m.b.t. EDO. Het helpt je letterlijk de leeractiviteit te 'arrangeren'. Naast het stilstaan bij de doelen en de inhoud, reflecteert deze tool ook over de groeperingsvormen, de evaluatie, de rol van de leraar, ...

Aanpak

Je kan hier als individuele leerkracht mee aan de slag om eigen lessen voor te bereiden. Je hoeft uiteraard niet steeds alles in te vullen. Het helpt soms gewoon om het overzicht te bewaren. Evengoed gebruik je het als evaluatie- instrument voor een les of activiteit. Je kan de lesdoelen koppelen aan de EDO- principes en zo nagaan hoe je dit zal begeleiden of welke groeperingsvormen hiervoor nodig zijn. Zeker m.b.t. participatie kan deze oefening zeer zinvol zijn.

Daarnaast kan je het instrument ook gebruiken met andere collega's. Het helpt om vakoverschrijdende activiteiten of lessen voor te bereiden en vormt een communicatietool om bestaande zaken te evalueren.

Meer info + zie bijlage op de VALIES-website

<https://slo.nl/thema/meer/curriculumontwikkeling/instrumenten/spinneweb/inleiding/>

Wat is het?

De mate waarop iemand (de ouder en de leerling, de leerkracht, de buurtbewoner, ...) kan mee participeren in de beslissingen die genomen worden. We praten over participatie wanneer dit structureel wordt ingebed in de werking of het leerproces. Participatie is een proces van delen van beslissingen die iemands leven en het leven van de gemeenschap waarin iemand leeft, raken. Het is de manier waarop een democratie wordt gebouwd en het is de norm waaraan alle democratieën moeten worden afgemeten. Participatie is het fundamenteel burgerschapsrecht. Hart (1992)

Aanpak

Wanneer er op school iets leeft, dan is het interessant om te polsen hoe dit bij de leerlingen leeft. Hoe kijken zij naar het afval op school? Hoe zouden zij de speelplaats inrichten? Senioren betrekken? Dit is uiteraard slechts een eerste stap naar een participatieve samenwerking. De volgende vraag is dan ook cruciaal: wat zou je hier zelf voor willen doen? Welke zaken kunnen we samen doen? Hoe kunnen we dit opvolgen? Wat hebben we hier allemaal voor nodig?

Wat is het?

Diverse bronnen raadplegen om verschillende invalshoeken, perspectieven en/of standpunten m.b.t. het thema te onderzoeken. Leerlingen leren kritisch omgaan met bronnen en verzamelen nieuwe kennis m.b.t. het duurzaamheidsprobleem dat ze onderzoeken.

Aanpak

Verdeel de leerlingen in groepjes en laat ze diverse bronnen analyseren rond het onderwerp (wetenschappelijke publicaties, artikels, boeken, websites, ...). Het principe dat hier vaak voor wordt gebruikt is: 'multiperspectiviteit', het benaderen vanuit uiteenlopende invalshoeken.

Vergelijk de informatie die ze hebben verzameld uit de bronnen: waar zien ze gelijkenissen? waar spreken bronnen elkaar tegen? Vanuit welke context is het artikel opgesteld?...

Mogelijke bronnen: op het web, via documentaires en reportages, getuigenissen, specialisten die iets komen vertellen of gewoon de krant, reclamebladen...

Nieuwe kennis die wordt opgedaan, kan gebruikt worden bij het visualiseren van het systeem (systeemdenken).

ONDERZOEKEND
kritisch denken

SAMEN
Diverse emoties en
waarden opzoeken

Wat is het?

Bevraging van experts en betrokkenen m.b.t. het duurzaamheidsprobleem/thema. Leerlingen verzamelen op deze manier nieuwe kennis en onderzoeken verschillende invalshoeken, perspectieven, waarden en/of meningen m.b.t. het thema. Leerlingen leren objectief informatie verzamelen + het is een mooie manier om te gaan kijken wat er echt leeft in de buurt of op school.

Aanpak

Leerlingen bevragen diverse experts en betrokkenen. Bv. Wat weet het poetspersoneel over de afvalproblematiek op de school? Wat kan iemand van de afvalcommunale vertellen over de zwerfvuilproblematiek? Kan er een excursie/bedrijfsbezoek gepland worden? Wat is de mening van de buurtbewoner? Kunnen we meer te weten komen via een enquête?

Via: een enquête, een interview, een gesprek, verschillende keuzes aan mensen voor te leggen... Dit kan je voorbereiden in de klas: welke vragen kunnen we stellen? Welke informatie hebben we nodig? Hoe kun je iemand bevragen? Hoe verzamel je de informatie?

Wat is het?

Wanneer je een thema in de les aanhaalt of onderzoekt, dan kan bij wijze van kritische reflectie letterlijk de duurzaamheidsbril opzetten! Het helpt om een thema te benaderen vanuit ecologische, sociale invalshoek, het standpunt van de welvaart (3 P's: people, planet, profit) + de samenhang tussen deze invalshoeken. Daarnaast kan je ook stilstaan bij de dimensie tijd en ruimte: is dit altijd zo geweest? Geldt dit ook voor landen elders op de wereld? Is het een lokaal of een globaal fenomeen?

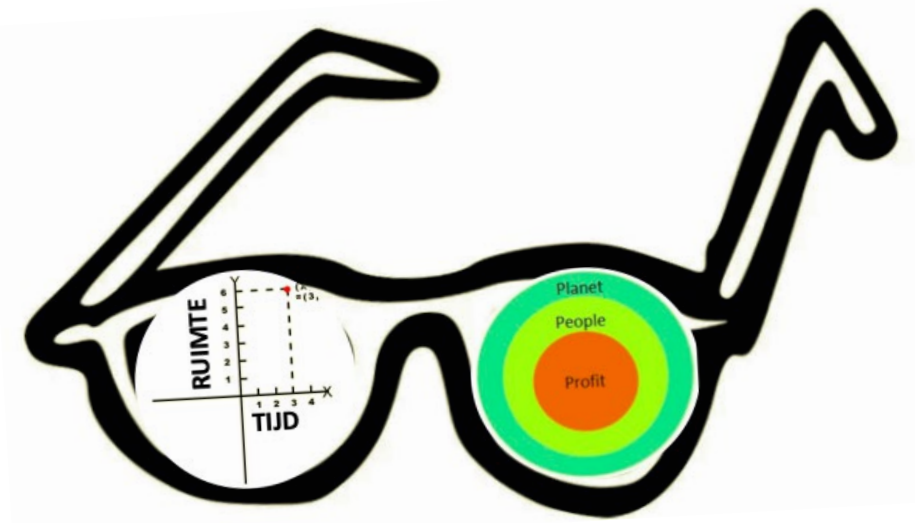
Het is een manier om situaties kritisch te benaderen en te koppelen aan systeemdenken.

Aanpak

Leerlingen onderzoeken volgende vragen:

- Wat is de invloed van/op de mens? (sociale invalshoek)
- Wat is de invloed van/op de planeet? (ecologische invalshoek)
- Wat is de invloed van/op de economie? (invalshoek welvaart)
- Is het iets dat enkel lokaal gebeurt? Of gebeurt het elders ook? Is het een globaal thema? (dimensie ruimte)
- Is dit altijd zo geweest? Hoe zal het verder evolueren? (dimensie tijd)

ONDERZOEKEND
duurzaamheidsbril

Wat is het?

Een manier om de complexiteit van een situatie te begrijpen, de actoren en factoren die hier een invloed op hebben of hier gevolgen van dragen.

Aanpak

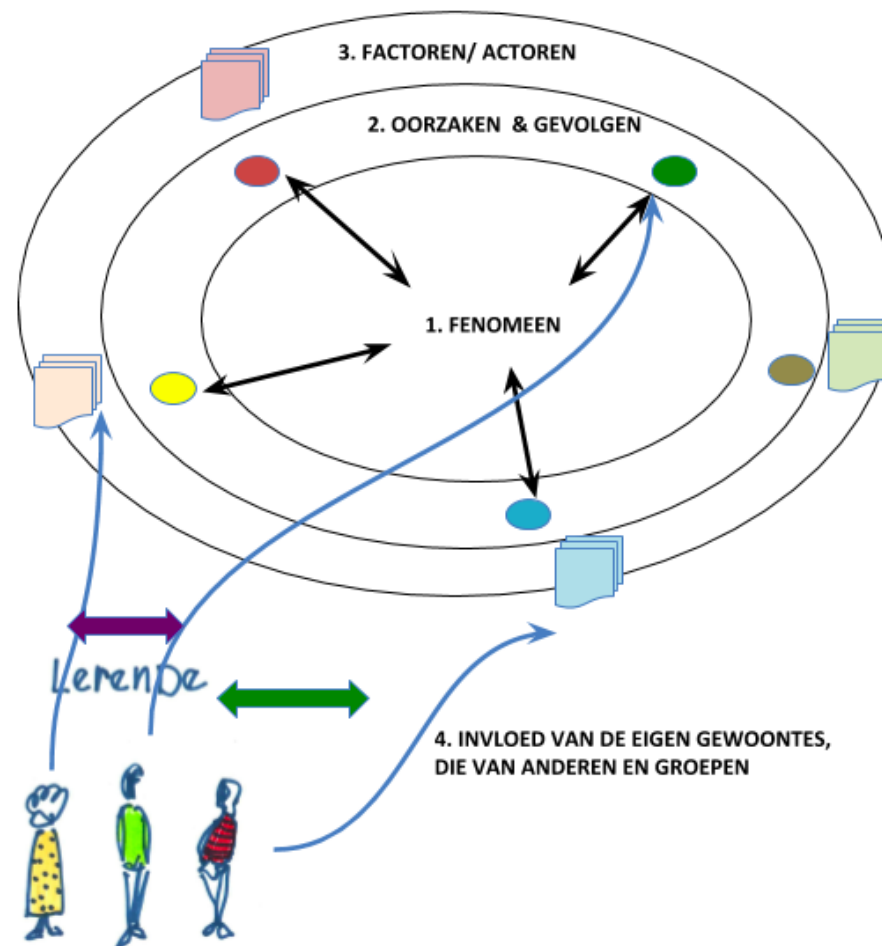
Werk aan de hand van diverse reflectievragen die leerlingen kunnen onderzoeken:

- Wie/wat is er allemaal betrokken bij de situatie?
- Welke oorzaken kan je hieraan linken?
- Hoe zijn zij betrokken?
- Hebben zij baat bij het huidige systeem of net niet?

Wanneer het bv. gaat over het onveiligheidsgevoel op de fiets kunnen verschillende pistes onderzocht worden: signalisatie gebeurt door diensten van het stad (stadsdiensten) maar is afhankelijk van de Vlaamse wetgeving, bepaalde actiegroepen zijn betrokken (bv. fietsersbond), reclame die autogebruik promoot (autoproducenten), de verantwoordelijke voor de kwaliteit van de wegen, en natuurlijk de fietsgebruiker en de automobilist zelf, de bewoner langs een drukke verkeersweg, ...

Je kan dit heel goed combineren met de duurzaamheidsbril!

**ONDERZOEKEND
SYSTEEMDENKEN**

Wat is het?

Leerlingen visualiseren het onderliggende systeem van het duurzaamheidsthema en maken het op die manier aanschouwelijk.

Het is interessant om te werken met beelden en knipsels. Beelden maken heel wat zaken aanschouwelijk en helpen om in een latere fase terug te koppelen.

Beelden zijn soms 'gelaagder' dan taal. Het is een leuke manier om te gaan filosoferen over specifieke thema's.

Aanpak

Laat leerlingen individueel beelden koppelen aan het thema van de les.

Geef de instructie om 3 uiteenlopende associaties te maken. Nadien kan je ze in groep bespreken en groeperen. Zo trek je een thema open en vermijd je een cliché- benadering. Het toont ook hoe de leerlingen als groep denken en naar de wereld kijken. Dit is een mooie basis voor een filosofisch gesprek.

Bv. Welke beelden koppelen we aan armoede? Vanaf wanneer ben je arm? Wat betekent het om arm te zijn? Moet je mensen helpen die arm zijn? Of mag dat?

ONDERZOEKEND KRITISCH DENKEN

SAMEN

Diverse emoties en waarden opzoeken

Wat is het?

Bij EDO is het belangrijk te vertrekken vanuit iets dat leeft bij de leerlingen. Leerlingen vanuit autonome motivatie laten kiezen voor een thema en van daaruit linken leggen met duurzaamheid, zorgt voor een grote betrokkenheid.

Een reëel probleem of situatie kan je uit de leerlingen laten komen door te polsen naar persoonlijke ervaringen: “Ik weet niet goed hoe ik moet omgaan met bedelaars”, of door iets wat in de media aan bod komt (bv. toestroom vluchtelingen in Europa of de berichtgeving van toename van files in Vlaanderen).

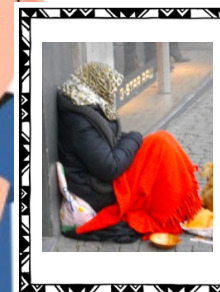
Aanpak

Je kan vertrekken vanuit een stelling (bv. “vluchtelingen zijn een gevaar voor onze economie”), opdat je reacties losmaakt en hun eigen mening laat inbrengen. Hier kan je een debat rond organiseren.

Je kan dit ook doen door de kijk van de leerlingen op de wereld letterlijk in de klas binnen te brengen: “breng mee naar de les: een foto van iets wat je aangrijpt of bezighoudt, onderweg van thuis naar school.” Zo laat je de leerlingen via beelden vertellen wat ze bezighoudt. Dit kun je dan weer opentrekken met “de duurzaamheidsbril”.

ACTIEGERICHTHEID

Betrokken bij
reëel probleem

Wat is het?

De leerling bevraagt kritisch zijn eigen rol in het systeem en op welke manier het systeem zijn/haar leven beïnvloedt (Hoe dragen zij bij? Op welke manier heeft het systeem impact op hen?). Ze onderzoeken de relatie van hun eigen leefwereld met het duurzaamheidssysteem dat ze in kaart brachten.

Aanpak

Nadat de leerlingen inzicht gekregen hebben in het systeem, stellen ze zich de vraag: "Wat is mijn plaats binnen het systeem?", "Hoe beïnvloed ik door mijn levenswijze het systeem?", "Hoe kan ik het systeem beïnvloeden?". Leerlingen kunnen letterlijk een 'persoontje' toevoegen aan het systeem. Dit maakt de eigen invloed op het systeem aanschouwelijk.

Een leerling ziet bv. in dat hij/ zij bijdraagt aan ongecontroleerde houtkap wanneer hij geen FSC- of gerecycleerd papier koopt. Of dat een autoritje door de vader naar de muziekschool de productie van uitlaatgassen betekent. Anderzijds ziet hij/zij ook dat klimaatverandering een negatieve invloed heeft op het eigen leven.

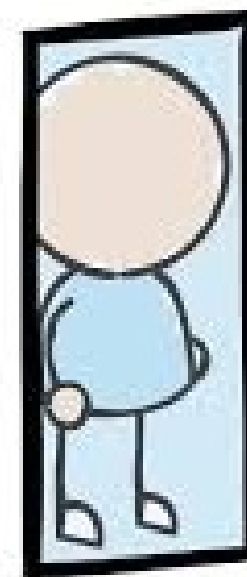
Hoe beïnvloed je nu al bewust of onbewust het systeem? Hoe zou je dit systeem in de toekomst kunnen beïnvloeden? Dit is de opstap naar het bedenken van duurzame handelingen.

ACTIEGERICHTHEID

gekoppeld aan de leefwereld van de leerling

ONDERZOEKEND KRITISCH DENKEN

Wat is het?

De Duurzame Ontwikkelingsdoelstellingen zijn een wereldwijde agenda goedgekeurd door de VN met doelstellingen die tegen 2030 moeten bereikt worden. De leerlingen kijken vanuit verschillende duurzame invalshoeken (de SDG's) naar een duurzaamheidsthema.

Aanpak

De SDG's kunnen op verschillende manieren ingezet worden.

De leerlingen kunnen onderzoeken hoe elke doelstelling verband houdt met het gekozen thema. Ze kunnen het kader ook gebruiken bij het ontwerpen van hun actie. Draagt hun actie bij aan meerdere doelstellingen of heeft het een negatieve invloed op een bepaalde doelstelling?

Leg steeds verbanden tussen thema's die je behandelt in de lessen en de SDG's. Zo kan je een overzicht bewaren hoe je met de school/ klas aan verschillende SDG's werkt. Je kan thema's met elkaar verbinden en onderzoeken hoe je hier actiegericht mee om kan gaan.

Wil je meer informatie over de verschillende SDG's en inspiratie om ermee aan de slag te gaan:

https://unric.org/nl/images/stories/2019/SDG-brochure_2019-NL-web.pdf

**ONDERZOEKEND
SYSTEEMDENKEN**

Wat is het?

Terug - en vooruitdenken helpt om een probleem of situatie beter te begrijpen en vanuit een helikopterzicht het systeem achter de situatie te visualiseren. Een manier om oorzaken en gevolgen in beeld te brengen en deze te verbinden met elkaar.

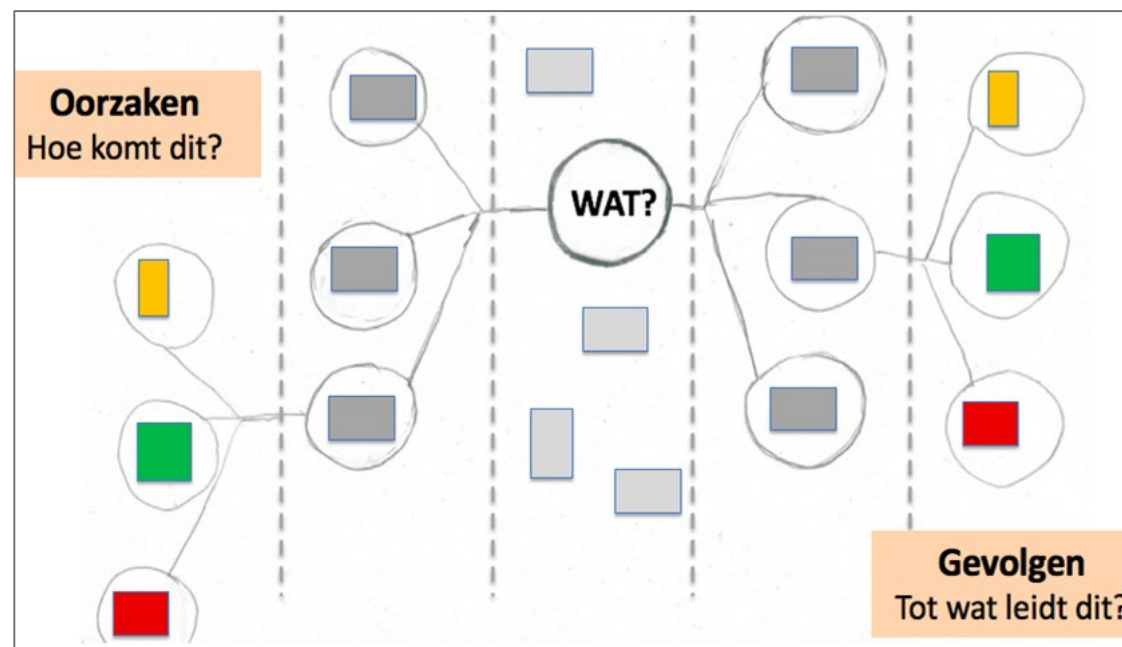
Aanpak

Je vertrekt vanuit een concrete situatie. Je vraagt je telkens af hoe die situatie is ontstaan en wat de gevolgen ervan kunnen zijn. Vervolgens ga je een stap verder en onderzoek je hoe een oorzaak van de situatie is ontstaan. Hetzelfde doe je door ook dieper in te zoomen op het effect van een gevolg van de situatie.

Zie gedetailleerde omschrijving in:

Djapo (2014) Methode systeemdenken: een denk- en werkwijze voor het basisonderwijs : 40 lessen en meer dan 50 werkvormen. Acco, Leuven.

**ONDERZOEKEND
SYSTEEMDENKEN**

Wat is het?

Bij een specifieke situatie worden uiteenlopende belangen beschreven in persona's. Aan de hand van deze 'rollen' gaan leerlingen in debat met elkaar. Op deze manier wordt het debat opengetrokken naar andere meningen binnen de samenleving en kunnen leerlingen zich inleven in andere perspectieven.

Aanpak

Elke leerling krijgt een fiche met zijn of haar 'persona', zoals: een gepensioneerde vrouw die slecht te been is, een anderstalige nieuwkomer, een fabrieksbaas. Per personage wordt er wat context meegegeven (max halve A4), zodat leerlingen de achtergrond van de mening begrijpen.

Leerlingen lezen deze aandachtig als voorbereiding op het stellingenspel. De leerkracht leest een (controversiële) stelling voor m.b.t. het te behandelen thema en vraagt aan de leerlingen om hun argumenten naar voor te brengen vanuit de 'persona'.

Het is aan te raden om een moderator aan te duiden zodat de discussie niet herleid wordt tot enkel een confrontatie van meningen (zie fiche Moderator - democratische dialoog).

Neem aan het einde van het stellingenspel voldoende tijd om te reflecteren op het gesprek: Hoe was het om je in te leven in andere waarden? Verschilt deze van je eigen mening? Leerlingen geven hun eigen mening rond een stelling.

SAMEN

Diverse emoties en waarden opzoeken

Wat is het?

Tijdens een debat is het aan te raden om een leerling aan te stellen als moderator zodat de discussie niet herleid wordt tot enkel een confrontatie van meningen die niet tot inleving leidt.

Een moderator leidt een gesprek in goede banen en zorgt dat iedereen aan het woord komt, dat er voldoende wordt doorgevraagd en zoekt diverse standpunten op. Een moderator tracht het gesprek te initiëren, te verdiepen, te rationaliseren en te synthetiseren.

Het leren modereren van een gesprek is een vaardigheid die van pas komt bij EDO. Zeker wanneer je uiteenlopende meningen en waarden opzoekt en met elkaar laat confronteren.

Aanpak

Werkvormen om de dialoog te bevorderen:

<https://www.stichtinglodewijkderaet.be/motivatie/index.php/toolbox/37-toolbox/98-werkvormen-om-de-dialoog-te-bevorderen>

SAMEN

In dialoog
Diverse emoties en
waarden opzoeken

Wat is het?

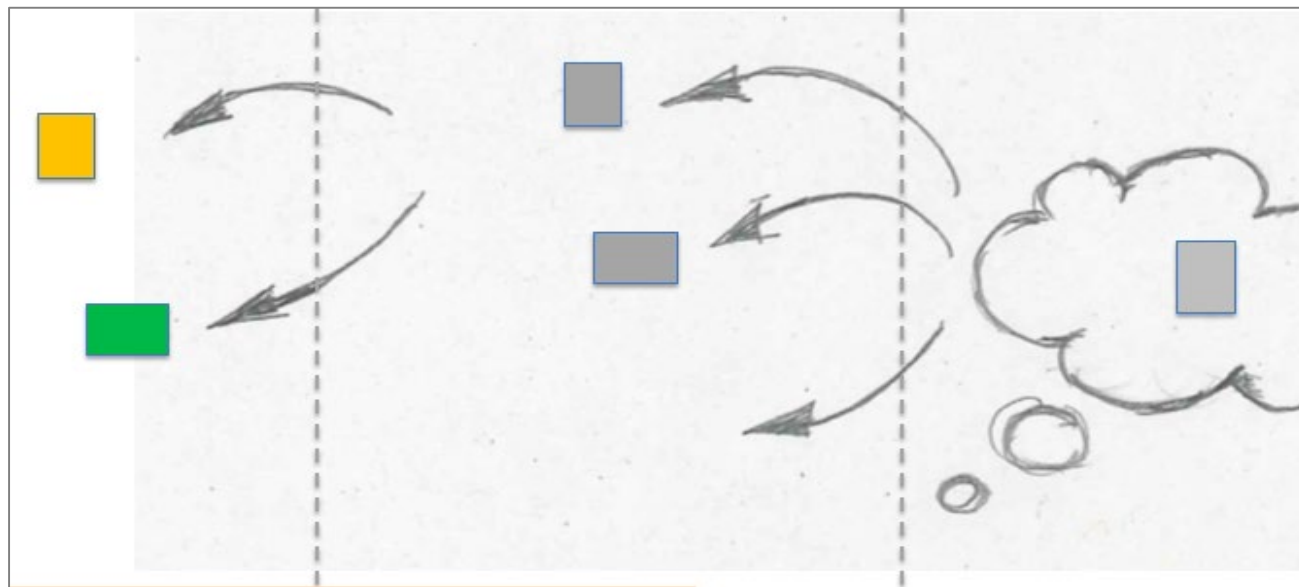
Backcasten betekent: 'terug' redeneren. Vanuit een duurzame langetermijnvisie of een droom ga je terugdenken wat daarvoor nodig is op middenlange termijn, om uiteindelijk te onderzoeken wat je nu concreet kan doen. Het helpt om 'nu' handelingen te ondernemen die bijdragen tot een duurzamer resultaat op lange termijn.

Aanpak

1. Wat is je droom? Of welke dromen leven er en waar wil je op inzetten? Deze link je aan de duurzaamheidsbril.
2. Wat is daarvoor nodig? Wie dien je daarvoor te betrekken? Zoek diverse mogelijkheden.
3. Welke handelingen kan je nu doen? Selecteer een element uit de middelste kolom en bedenk zaken die je 'nu' kan doen: iemand aanspreken, eigen gedrag aanpassen, iets op de agenda plaatsen, ...

ACTIEGERICHTHEID

handelingen verkennen, bedenken en uittesten gekoppeld aan de leefwereld van de leerling

3. WELKE HANDELING
KAN JE NU DOEN?

2. WAT IS DAARVOOR
NODIG?

1. DROOM?

Wat is het?

Wanneer je een duurzaamheidskwestie hebt onderzocht, dan wil je uiteraard aan de slag gaan! Het bedenken van handelingen is echter geen sinecure! Vaak denken we te oplossingsgericht en nemen we te weinig tijd om diverse mogelijkheden te bedenken. Dit vergt 'out of the box' denken (divergent denken). Deze manier van creatief denken betekent dat je heel veel en diverse ideeën dient te bedenken. Ook 'zotte' ideeën zijn hier op hun plaats. In een vervolgfase kunnen we deze ideeën dan gaan analyseren en bekijken hoe we ze kunnen combineren in functie van haalbaarheid.

Aanpak

INDIVIDUEEL

1. Verdeel een blad in vier gelijke vakken.
2. Je begint bij vakje 1. Je krijgt 1 minuut de tijd om een oplossing te bedenken.
3. In vakje 2: dezelfde oefening maar nu een totaal ander idee!
4. Zo ga je door tot je de vakjes hebt gevuld.

IN GROEP

1. Eén leerling brengt een idee naar voor.
2. Een andere leerling brengt een ander idee naar voor.
3. Zo ga je door tot alle ideeën zijn verzameld.
4. Nu kun je overgaan naar het analyseren en combineren van ideeën (convergent denken)

ACTIEGERICHTHEID

Handelingen bedenken

1	2
3	4

Wat is het?

Wanneer we iets willen veranderen en daarnaar willen handelen, dan dienen we iets te ontwerpen om die handeling mogelijk te maken.

Leerlingen voelen vaak intuïtief sterk aan waartoe ze willen werken maar het helpt duidelijk te omlijnen wat de uitdaging omvat.

Enerzijds helpt deze oefening om ideeën te synthetiseren en terug te koppelen aan de criteria (bv. duurzaamheidsbril).

Anderzijds helpt het om de ontwikkelingsnood af te bakenen: voor wie? Wat is het probleem? Waar dien je rekening mee te houden?

Aanpak

De volgende vragen kunnen hierbij helpen:

- Voor wie wil je iets maken, doen, veranderen?
- Welke werkwoorden/ gedrag stel je voorop?
- Waarom is dit een zinvolle verandering (argumentering)?

ACTIEGERICHTHEID

handelingen verkennen, bedenken
leefwereld van de leerling

_____ zoekt een manier om (te)
WIE

WERKWOORD OF KORTE ZIN

want/omdat/maar _____

Wat is het?

Wanneer je handelingen bedenkt m.b.t. duurzaamheidskwesties, dan weet je pas of ze zinvol zijn door ze uit te testen.

Niet enkel uitproberen van handelingen maar ook het bevragen van de impact op anderen is hierbij van belang. Dit zorgt er ook voor dat je zaken kan evalueren en aanpassen. Wanneer je bv. op een andere manier boodschappen wil doen thuis d.m.v. een duurzaam boodschappenlijstje op te stellen, dan kan je na enkele weken je ouders bevragen hoe en of dit werkt.

Aanpak

Het spreekt voor zich dat je de handeling gewoon uitvoert. Tijdens de handeling kan je bv. een persoon volgen (wat doet hij/zij?), de algemene context schetsen, focussen op interacties tussen mensen, betrokkenen achteraf bevragen. Hierbij 2 aandachtspunten:

- Hoe komt het over? (dit trachten te begrijpen)
- Informatie verzamelen (via dialoog!) om de handeling beter te maken.

ACTIEGERICHTHEID

handelingen uittesten

leefwereld van de leerling

